

Başvuru Tarihi: 23.05.2020
Kabul Tarihi: 11.07.2020

Araştırma Makalesi / Research Article

Antikçağ'dan Osmanlı Dönemi'ne Kadar Erbaa Şehrinin Yerleşme Tarihi¹

Yusuf YILMAZ²

Özet

Geçmiş Kalkolitik Çağ (M.Ö. 5000-3000)'a kadar uzanan Erbaa, ılıman iklimi, zengin tarımsal potansiyeli ve verimli bir ova üzerinde kurulmuş olması gibi nedenlerden dolayı tarih boyunca önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Yöre geçmişten günümüze kadarki süreçte sırasıyla; Hitit, Frig, Pers, Pontos, Roma, Bizans, Danişmendliler, Anadolu Selçuklu, Moğol, İlhanlı ve Osmanlı egemenlikleri altına girmiştir. İlk düzenli devlet sistemini Hititlerin kurduğu Erbaa, uzun bir süre Hitit-Kaşka çekişmesine sahne olmuştur. Pontoslar döneminde, adı "Tonorova" olan yörenin, daha sonra adı "Eaupatoria" olarak adlandırılmıştır. Malazgirt Savaşı (1071) sonrası, Anadolu'ya gelen Danişmend Ahmet Gazi tarafından ele geçirilen Erbaa, zaman içerisinde sık sık el değiştirmiş ve Yıldırım Beyazıt (1392) döneminde Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Erbaa, İskân, Bizans İmparatorluğu, Eaupatoria.

The Settlement History of Erbaa City From The Ancient Period To The Ottoman Period

Abstract

History Erbaa, which dates back to the Chalcolithic Age (5000-3000 BC), has been an important gathering place throughout history due to its temperate climate, its rich agricultural potential and its fertile land. In the period from the past to the present day, Hittite, Phrygian, Persian, Pontos, Roman, Byzantine, Danişmend, Anatolian Seljuk, Mongol, İlhanlı and Ottoman domination. Erbaa, established by the Hittites for the first regular state system, has been a scene for a long time in the Hittite-Kaşka controversy. During the Pontos period, the name "Tonorova" was named after the name "Eaupatoria". Erbaa, who was seized by Danişmend Ahmet Gazi, who came to Anatolia after the War of Malazgirt (1071), frequently changed hands over time and joined the Ottoman lands during Yıldırım Beyazıt (1392).

Keywords: Erbaa, Settlement, The Byzantine Empire, Eaupatoria.

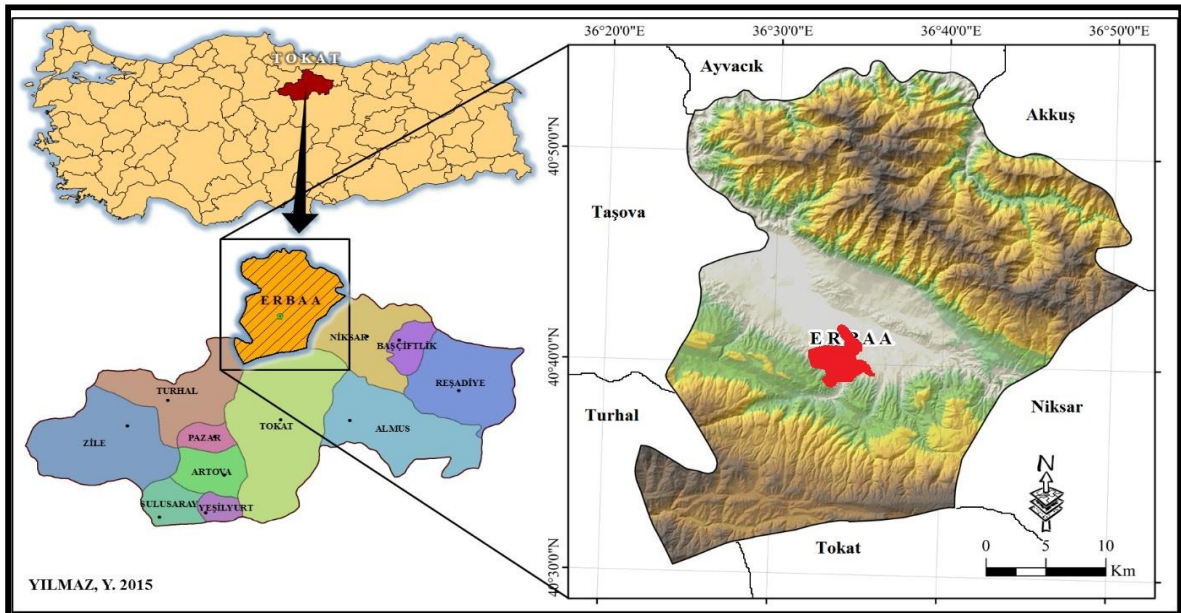
¹ Bu çalışma, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Yahya KADIOĞLU danışmanlığında 29.11.2019 tarihinde savunulan ve onaylanan "Şehir Coğrafyası Açısından Erbaa" adlı tez çalışmasından derlenip-düzenlenerek hazırlanmıştır.

² Dr., Erbaa Fatih Anadolu Lisesi Coğrafya Öğretmeni, uzmancoğrafya25@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8158-6370>

1. Giriş

Erbaa, Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümü'nde yer alan Tokat İline bağlı bir ilçe yerleşmesidir. İlçe, güneyden Tokat Merkez, güneybatıdan Turhal (Tokat), kuzeyden Ayvıcık (Samsun) ve Akkuş (Ordu), doğudan Niksar (Tokat) ve batıdan Taşova (Amasya) ilçeleriyle çevrilidir (Şekil 1). İlçe toprakları genel olarak Kelkit Çayı Havzası'nda yer almaktadır. Yerleşim yeri, etrafı dağlarla çevrili, geniş bir çöküntü ovası (Ardos, 1894: 110) üzerinde kurulmuştur. Erbaa şehrinin büyük bir kesiminin de kurulu olduğu Erbaa Ovası, yaklaşık 8-10 km genişliğinde ve 32 km uzunluğunda tektonik kökenli bir ovadır. Ovanın denizden yüksekliği azdır (ortalama 250 m). Ovası kuzeyden Canik Dağları, güneyden ise Sakarat ve Boğalı Dağları çevrelemektedir. Ülkemizin önemli ulaşım hatlarından biri olan D-100 karayolu, ilçe topraklarından geçmektedir.

Çalışma alanı ve yakın çevresinin tarihi Kalkolitik Çağ'a kadar uzanmaktadır. Yöreye İlkçağ'dan itibaren Osmanlı Dönemi'ne kadar sırasıyla Hitit, Kaşka, Frig, Pers, Pontos, Roma, Bizans Danişmend, Anadolu Selçuklu, Moğol ve İlhanlılar egemen olmuşlardır. Bu zengin tarihi geçmiş üzerinde saha ve yakın çevresinin tarihi İpek Yolu üzerinde bulunması, ılıman iklim koşullarının etkili olması, verimli bir ovada yer alması gibi nedenler etkili olmuştur. Çalışma Erbaa şehri ve yakın çevresini kapsamaktadır.

Şekil 1: Erbaa Lokasyon Haritası.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmanın temel amacı, İlkçağ'dan Osmanlı İmparatorluğu'na kadar geçen dönemde Erbaa ve çevresinde hüküm süren imparatorluk, devlet ve beylik gibi siyasi organizasyonlar hakkında bilgi vermek ve bu süreçte yörenin yerleşme tarihini ortaya koymaktır. Bu kapsamda, konuyla ilgili geniş bir literatür taraması yapılmıştır. İlk aşamada konuyla ilgili yayınlanmış kitap, makale ve tez çalışmaları incelenmiştir. Çalışmada saha ve yakın çevresine ait yerleşme adları tarihi kaynaklar incelenerek elde edilmiştir. Sahanın lokasyon haritası ArcGIS 10.5 ortamında sayısallaştırılıp, hazırlanmıştır. Ayrıca çalışma kapsamında adı geçen tarihi yerler ve çevresinde, arazi incelemesi ve mülakat metotları kullanılarak, yerinde incelemeler yapılmıştır. Çalışma yörede bulunan tarihi alanların fotoğraflarıyla zenginleştirilmiştir. Elde edilen bütün veriler, bilimsel kurallar çerçevesinde analiz edilmiş ve çalışma Coğrafya biliminin neden-sonuç, bağlantı ve dağılım ilkelerine uygun olarak hazırlanmıştır.

3. Erbaa ve Yakın Çevresinin Yerleşme Tarihi

Erbaa şehri ve yakın çevresinin tarihi Kalkolitik Çağ (M.Ö. 5000-3000)'a kadar uzanmaktadır. Günümüzde yöreye bağlı bir köy yerleşmesi olan Kozlu'da Kalkolitik Çağ'da bakır madeni işletilmesi faaliyeti yöreye ait en eski bilgi olarak kayıtlarda geçmektedir (Giles ve Kuijpers'den aktaran Uyanık, 2014: 98).³ Burası Anadolu'daki en eski yeraltı maden işletmesidir (Giles ve Kuijpers'den aktaran Kaptan, 1990: 178). Bu maden ocağına "*Eski Gümüşlük*" olarak bilinen bölgede sondaj yapılarak ulaşılmıştır (Giles ve Kuijpers'den aktaran Kaptan, 1990: 178). Yapılan C-14 analizleri sonucunda MÖ 5000 tarihine ait olduğu tespit edilmiştir (Kaptan, 1990: 178). Ancak, bugünkü Erbaa şehri ve yakın çevresi özellikle İlk Tunç Çağı (M.Ö. 3000-2000)'nda önemli bir toplanma alanı olmuştur (Uyanık, 2014: 98). Yöredeki en önemli antik yerleşim alanı olan Horoztepe'de

---

³ Detaylı bilgi için bkz. GİLES, D.- KUIJPERS, E.P. 1974: "Reports Stratiform Copper Deposit, Northern Anatolia, Turkey: Evidence For Early Bronze I (2800 BC) Mining Activity ", Science, 186, s. 823-825. Konu ile ilgili yapılan kazılar araştırmalar neticesinde yörenin Son Kalkolitik Çağ (M.Ö. 4000)'dan itibaren M.S. 4. Yüzyıla kadar bakır üretiminde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Yapılan kazılar sonucu elde edilen buluntular özellikle İlk Tunç Çağı'ndan izler taşımaktadır. Horoztepe, Erbaa şehrinin kuş uçuşu yaklaşık 1 km güneyinde, İmbat Deresi'nin yakınında bulunan bir höyüktür (Kökten, vd.,'den aktaran Uyanık, 2014)⁴, (Şekil 2). Höyüğün yaklaşık 400 m güneydoğusunda ise Horoztepe Mezarlığı bulunmaktadır (Uyanık, 2014: 102). Yörede ilk çalışmaları başlatan İ. KÖKTEN (1944) olup (Uyanık, 2014: 102), daha sonra 1957 yılında T. ÖZGÜÇ ve M. AKOK kısa süreli bir kazı yapmışlardır (Uyanık, 2014: 103). Yapılan kazılarda özellikle İlk Tunç Çağı (M.Ö. 3000-2000) ile M.Ö. II. bin yılına ait seramikler bulunmuştur (Uyanık, 2014: 102). Bugün bu buluntular Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde sergilenmektedir (Uyanık, 2014: 102), (Şekil 3).

Şekil 2: Yöredeki En Eski Yerleşim Alanı Olan Horoztepe Höyüğü'nün Yeri (05/07/2017).

Bazı araştırmalara göre, yaklaşık M.Ö. 5000'li yıllarda, Sümerlerin Mezopotamya çevresine ulaşmadan önce Kelkit Havzası ve bugünkü Ordu şehri civarında konakladıkları iddia edilmektedir (Erçin, 2005: 4). Yapılan kazılar neticesinde, Kelkit Vadisi, Ordu ve Tokat çevresindeki bazı yer adlarının Sümerlerin yurtları olan Mezopotamya'daki isimlerle benzer olduğu görülmüştür. Örneğin, Erbaa'nın bilinen ilk adı olan Erek sözcüğünün, Sümerlerin başkenti olan Erek ile aynı isimde olması bu iddiayı destekler niteliktedir (Oral

⁴ Detaylı bilgi için bkz. KÖKTEN, İ.K. 1944:679, ÖZGÜÇ, T.-AKOK, M. 1958: 3,4; ÖZGÜÇ, T. 1964: "New Finds from Horoztepe-Yeni Horoztepe Eserleri, Anatolia/Anadolu VIII, 23.

ve Sümer, 1968: 2). Ancak bu konuda kanıtlanmış kesin bir bilgi mevcut değildir. Orta Karadeniz Bölümü'nün nüfus miktarı ve yerleşme sayısı açısından özellikle İlk Tunç Çağı (M.Ö. 3000-2000)'nda önemli bir canlılık yaşadığı öne sürülmektedir (Kıymet, 2004: 45). Bu dönemde bu yörenin canlı bir yöre olmasında Kalkolitik Çağ'dan beri özellikle gümüş ve bakır madenlerinin işletilmesi ve gelişmiş bir yöre olması üzerinde etkili olmuş olabilir (Kıymet, 2004: 33).

Şekil 3: Horoztepe'deki Kazılarda Bulunan Yaklaşık M.Ö. 3200 Yılına Ait Çocuğunu Emziren Ana Heykeli
(Kaynak: Erbaa Belediyesi Arşivi).

Antik çağlara ait dönemde, yörede en kuvvetli kalıntılar Hititlere aittir. M.Ö. 1800-1200 yıllarında Anadolu'da bilhassa Kızılırmak Vadisi ve Orta Karadeniz civarında güçlü bir devlet yönetimi kuran Hititler, Erbaa ve çevresinde de etkili olmuşlardır. Orta Karadeniz (Amasya-Samsun çevresi) bu dönemlerde uzun süre Hitit-Kaşka (Kashka) çekişmesine sahne olmuş ve Hititler bu bölgeyi Kaskalar'a karşı tampon bölge olarak elde tutmuşlardır (Adatepe, 1988: 89). Hititlerden sonra yörenin sırasıyla, Frig, Pers, Pontos, Roma, Bizans Danişmendliler, Anadolu Selçuklu, Moğol, İlhanlı ve Osmanlı yönetimine geçtiği bilinmektedir. Frig ve Pers dönemiyle ilgili yöre hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Pontoslar döneminde ise, Erbaa ve çevresine "Tonorova" adı verildiği ve sonraki dönemlerde Pontos Kralı Mithridates Eupator (M.Ö. 185'ten sonra)'un Boğazkesen Kalesi'ni yaptırdığı (Yurt Ansiklopedisi X "Tokat Maddesi", 1982-1983-1984, s.7093) ve yöreyi "Eupatoria (Opatorya)" olarak adlandırdığı bilinmektedir (Erçın, 2005: 6). O dönemde yöre *Kaberia Kenti'nin* sınırları içinde bulunmaktaydı (Yurt Ans. X "Tokat Maddesi", 1982-1983-1984, s.7094).

Amasya'lı ünlü coğrafyacı Strabon (M.Ö. 64-M.S. 24) ise ünlü eseri *Geographika*'da yöreden şu şekilde bahsetmektedir:

(...) "Sidene ve Themiskyra, Pharnakia'ya yakındır ve bunların üst tarafında Pontos'un en iyi kısmı olan Phanoria bulunur. Burası zeytin ağaçları, pek çok bağlar ve bir ülkenin sahip olabileceği bütün diğer nimetlere sahiptir. Doğu tarafında Paryadros Dağı tarafından korunur ve ülkenin uzun tarafı bu dağa paralel durumdadır; batı tarafında Lithros ve Ophlimos Dağları vardır. Bunlar oldukça uzun bir vadi meydana getirirler ve Armenia'dan akan Lykos (Kelkit) Irmağı'yla Amaseia yakınındaki dar geçitten akan İris (Yeşilırmak) Irmağı ülkeyi baştanbaşa keser. İki nehir hemen hemen vadinin ortasında kavuşurlar ve bunların birleştiği yerde (Boğazkesen mevki) bir kent kurulmuştur ki burasını ele geçiren kimse (Kral VI Mithridates Eupator) kendi ismine izafeten Eupatoria adını vermiş, fakat Pompeius burayı bitmemiş bulduğundan daha fazla arazi ilave ederek, nüfusunu çoğaltmış ve Magnopolis olarak adlandırmıştır (Strabon, 2000, s. 41-42)".

Strabon'un Eupatoria diye belirttiği yer bugün Erbaa şehrinin kuş uçuşu yaklaşık 10 km kuzeybatısında yer alan Kaleköy-Boğazkesen civarındadır (Şekil 4). Burası o dönemde yörenin en önemli ulaşım hattı olan Uluyol denilen karayoludur (Şekil 5).

Şekil 4: Eupatoria Denilen Bölgede Kral Mitridates Tarafından Yapıtırıldığı Tahmin Edilen Tarihi Kale Kalıntısı (28/07/2016).

Şekil 5: Eskiçağ'dan Cumhuriyet Dönemi'ne Kadar Yöredeki En Önemli Ulaşım Hattı. Olan Sonisa-Taşova-Erek Arasındaki Uluyol Üzerindeki Roma-Selçuklu Yapımı Tarihi Köprü Kalıntısı (28/06/2016).

Daha sonra Erbaa, önce Roma (M.Ö. 2. yy.-M.S. 4. yy.), sonra ise Bizans (4-11. yy. arası) egemenliğine girmiştir. Romalılarla Pontoslular arasındaki savaşlar neticesinde M.Ö. 66'da Pontos Krallığı yıkılmıştır (Yurt Ans. X "Tokat Maddesi", 1982-1983-1984, s.7093).

Bizans döneminde, İmparator Pompey (Gnaeus Pompeius Magnus, MÖ 106-MS 48), günümüzde "Boğazkesen" olarak adlandırılan bölgenin adını "Magnapolis" olarak adlandırmıştır (Erçin, 2005: 6). Hükümet merkezini "Emerya" (Emeri-Günümüzde Bağpınar Köyü) denilen yere taşımıştır (Oral ve Sümer, 1968: 3). Bundan yaklaşık 80 yıl sonra da hükümet merkezinin Neocaiseria (Niksar)'a taşındığı bilinmektedir (Erçin, 2005: 6). Yörenin MS 344 ile 449 yıllarında meydana gelen iki büyük depremde ağır bir hasara uğradığı tahmin edilmektedir (Yurt Ans. X "Tokat Maddesi", 1982-1983-1984, s.7094).

Yöre ve çevresi Malazgirt Savaşı'nın akabinde 1077 yılında Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan ile birlikte Anadolu'ya gelen Danişmend Ahmet Gazi tarafından fethedilmiştir. İlk olarak bu dönemde Horasan Bölgesi'nden yöreye 8 km uzaklıktaki Koçak (Eksel) Köyü'ne gelen dervişlerin ve askerlerin bölgenin Müslümanlaşmasında ve Türkleştirilmesinde etkili oldukları rivayet edilmektedir. Bugün Koçak Köyü girişinde Horasan'dan gelen bu derviş ve askerlere ait çok sayıda mezar bulunmaktadır. Çoğu Koçak Köyü'nde olmak üzere, Keçeci, Aydınsofu, Demirtaş (İskili), Tosunlar, Canbolat, Osmanköy, Küplüce ve Çevresü köyleriyle, Karayaka Kasabası'nda bulunan bu mezarlar zaman zaman önemli tarihlerde (bayram önceleri, aşure günleri, Cuma günleri) yöre insanı tarafından ziyaret edilmektedir. Yörede bu şekilde 10'dan fazla mezar veya tekke olduğu tahmin edilmektedir. (Şekil 6). Yöre insanının "Horasan Evliyalari" olarak isimlendirdiği bu derviş ve askerlerin, Horasan'dan geldiklerine dair somut bir kanıt bulunmamaktadır.

Şekil 6. Yörede Türk Derviş ve Askerlere Ait Koçak Köyü'ndeki Tekke ve Mezarlara Bir Örnek (27.07.2017).

Bu dönemde Erbaa'yı da içine alan bölgede Danişmendoğulları Beyliği (1072-1178) kurulmuştur. Bu beyliğin merkezi olarak önce Niksar veya Sivas'ın (Özyürek, 2012: 20) seçildiği bilinmektedir. Erbaa 12. yüzyılda bir dönem tekrar Bizans egemenliğine geçse de, II. Kılıçarslan yöreyi Anadolu Selçuklu Devleti'ne katmıştır (Özyürek, 2012: 20). Erbaa ve çevresi kısa süreli de olsa, bu devlet ve imparatorluklar dışında, Med, Pers, Emevi, Abbasi, İlhanlı gibi devletlerin akınına uğramış veya hakimiyetine geçmiştir. Bu dönemden 15. yy ortalarına kadar çeşitli Türk beylikleri, Moğollar ve diğer devletler döneminde sürekli el değiştiren veya sınır bölgesi olan Erbaa ve çevresi, bazı kaynaklara göre, Yıldırım Bayezid (1392) döneminde veya 1413 yılında Çelebi Mehmet döneminde (Yurt Ansiklopedisi X "Tokat Maddesi", 1982-1983-1984, s.7094), çoğu kaynağa göre ise Fatih Sultan Mehmet döneminde meydana gelen Otlukbeli Savaşı (1473) sonrası (Erçın, 2005: 7) kesin olarak Osmanlı yönetimine geçmiştir.

4. Sonuç

Erbaa ve çevresi, tarih boyunca önemli bir yerleşme alanı olmuştur. Bu durum üzerinde sahanın özellikle coğrafi konumu ve iklimi etkili olmuştur. Anadolu'da doğu-batı doğrultusunda, Kelkit Çayı'nın üzerinde aktığı verimli bir ova üzerine kurulmuştur. Çevresi aktif faylarla kuşatılan Erbaa, tarih içerisinde birçok kez yıkıma uğrasa da sürekli bir gelişim içerisinde olmuştur. Saha ve çevresinin yukarıda bahsedilen olumlu özellikleri dışında göç

yolları üzerinde bulunması ve zengin tarımsal potansiyeli de gelişimini desteklemiştir.

Şehir ve yakın çevresinin tarihi Kalkolitik Çağ (M.Ö. 5000-3000)'a kadar uzanmaktadır. Özellikle İlk Tunç Çağı (M.Ö. 3000-2000)'nda önemli bir yerleşme yeri olan saha, Antik çağlara ait dönemden kalma en önemli kalıntılar Hititlere aittir. M.Ö. 1800-1200 yıllarında Anadolu'da bilhassa Kızılırmak Vadisi ve Orta Karadeniz civarında güçlü bir devlet yönetimi kuran Hititler, bu bölgeyi Kaskalar'a karşı tampon bölge olarak elde tutmuşlardır. Hititlerden sonra yörenin sırasıyla, Frig, Pers, Pontos, Roma, Bizans Danişmendliler, Anadolu Selçuklu, Moğol, İlhanlı ve Osmanlı yönetimine geçtiği bilinmektedir. Saha ve çevresi Malazgirt Savaşı'nın akabinde 1077 yılında Selçuklu Sultanı I. Kılıçarslan ile birlikte Anadolu'ya gelen Danişmend Ahmet Gazi tarafından fethedilmiştir. İlk olarak bu dönemde Horasan Bölgesi'nden yöreye gelen dervişlerin ve askerlerin bölgenin Müslümanlaşmasında ve Türkleştirilmesinde etkili oldukları rivayet edilmektedir.

Kaynaklar

- Açıkel, A. (2004). Tokat Sancağının İdari Durumu ve Nüfus Yapısı (1880-1907), *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 331-359.
- Akbal, F. (1951). 1831 Tarihinde Osmanlı İmparatorluğunda İdari Taksimat ve Nüfus, *Belleten*, XV(60), 617-628.
- Adatepe, M. K. (1988). İ.Ö. İkinci Binyıl'da Orta Karadeniz Bölgesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
- Akpınar, D. ve Birol, N. (2015). Osmanlı'dan Cumhuriyete Sivas Vilayeti'nde Dokuma Sektörü ve Gelişimi, *Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 16 (2), 215-238.
- Aktaş, E. (2009). XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat Sancağı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Tokat.
- Ardos, M. (1984). *Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi*, C. 1, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yay. No: 3263, Edebiyat Fak. Yay. No: 3199.
- Berber, F. 19. (2011). Yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 31, 17-49.
- Bulut İ. ve Yürüdü, E. (2004). Yeri Değiştirilen Yerleşmelere Bir Örnek: Kaleköy-Erbaa, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 4(32), 133-148.
- Cuinet, V. (1892). *La Turquie d'Asie*, Ernest Leroux, Vol:I-V, Paris.

- Çavdar, N. (2015). 1844-1845 Yıllarında Taşabad Kazası Köylerinin İctimai ve İktisadi Şartlarına Dair Tespitler, *III. Uluslararası Geçmişten Günümüze Merzifon ve Amasya Yöresi Sempozyumu*, Amasya, 08-10 Ekim 2015.
- Çimen, A. (2012). Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlıda Nüfus Hizmetleri, *Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(3), 183-216.
- Demirel, M. (2009). Artvin ve Batum Göçmenleri (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Sonra), *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 40, Erzurum, 317-340.
- Elibol, N. (2007), Osmanlı İmparatorluğu'nda Nüfus Meselesi ve Demografi Araştırmaları, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF Dergisi*, 12 (2), 135-160.
- Erçin, M. E. (2005). 19.Yüzyılda Erbaa Kazasının Sosyo-Ekonomik Yapısı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul.
- İpek, N. (1997). Kafkaslardaki Nüfus Hareketleri, *Türkiyat Mecmuası*, 20, 273-313.
- Kaptan, E. (1990). Türkiye Madencilik Tarihine Ait Buluntular, *MTA Dergisi*, 111, 175-186.
- Karpat, H. K. (1985). *Ottoman Population (1830-1914) Demographic and Social Characteristics*, The University of Wisconsin Press, U.S.A.
- Kartal, N. (2013). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı'da Mülki İdare, *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 4 (1), 1-24.
- Kaya, A. (2011). *Türkiye'de Çerkesler, Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaymakçı, S. (2013). Eskiçağda Kelkit Vadisi (Lykos). Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Konya.
- Kazgan, G. (1970). Milli Türk Devletinin Kuruluşu ve Göçler, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 30 (1-4).
- Kılıç, O. (1997). *18. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı, Eyalet ve Sancak Tercihati*, Elazığ: Ceren Matbaacılık.
- Kıymet, K. (2004). M.Ö. II. Binde Orta Karadeniz Bölgesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih (Eskiçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara.
- Kocacık, F. (1980). Balkanlar'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-1890), *The Journal of Ottoman Studies*, I, 137-190.
- Kolağasıoğlu, M. S. (2009). Hitit Çağında Orta Karadeniz Bölgesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Protohistorya ve Ön Asya Arkeolojisi Anabilim Dalı, Konya.
- Oral, B. ve Sümer, Z. (1968). *Erbaa (Erek)*, Töyko Matbaası.
- Özyürek, Y. (2012). 16146 Numaralı Temettüat Defterine Göre Erbaa Kazası'na Bağlı Karayaka Nahiyesi'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Çankırı.

Saatçigil, E. (1947). *Dünkü-Bugünkü Erbaa 1946-1947*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Sami, Ş. (H.1308-1889). *Kamûs 'ul Alâm III*, İstanbul: Mihran Matbaası.

Sezen, T. (2006). *Osmanlı Yer Adları*, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın Nu: 21.

Strabon. (2000). *Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası*, Kitap: XII, XIII, XIV, (Çev. Prof. Adnan Pekman), 4. Baskı, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Tuna, C. (2000). *Mağaradan Kente Anadolu'nun Eski Yerleşim Yerleri*, C. 1, İstanbul: İletişim Yayınları.

Tuna, C. (2002). *Kentten İmparatorluğa Anadolu'nun Eski Yerleşim Yerleri*, C. 2, İstanbul: İletişim Yayınları.

Uslu, S. (2014). Tarih Öncesi Çağlarda Tokat'ın Tarihi Coğrafyası. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Erzurum.

Uyanık, H. (2014). Arkeolojik Araştırmalar Işığında Tunç Çağı'nda Erbaa, *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 97-120.

Yılmaz, Y. (2019). Şehir Coğrafyası Açısından Erbaa. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Samsun.

Yurt Ansiklopedisi (1982-1983-1984). Tokat Maddesi, (X, 7064-7166), İstanbul: Anadolu Yayın A.Ş.

Diğer

Bir Zamanlar Erbaa, Nebi Kaya (der.), Erbaa Belediyesi Yayınları, Erbaa 2013.

DİE (TÜİK), Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türkiye'nin Nüfusu 1500-1927, Tarihi İstatistikler Dizisi, Cilt: 2.

Özbeyli, A. Fotoğrafların ve Tanıkların Dilinden Erbaa Tarihi (1920-1970), Erbaa Anadolu Öğretmen Lisesi, Yayınlanmamış TÜBİTAK Projesi, 2012.